

DADAİZM SANAT AKIMI VE SERAMİK SANATINA ETKİSİ

Zeynep BASKICI

Emel ŞÖLENAY

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü
Seramik Bölümü Yüksek Lisans Tez Öğrencisi, Eskişehir
Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Seramik Bölümü Öğretim Üyesi, Eskişehir

Özet

Tarih boyunca, sanat dönemin yaşam biçimlerine göre şekillenmiş ve yön bulmuştur. I.Dünya Savaşı sırasında, savaşın gerçekleştiği ülkelerin olduğu kadar tüm dünya bu durumdan etkilenmiş ve sanat anlayışında büyük bir değişim görülmüştür.

I.Dünya Savaşı süresince savaşa karşı bir tutum olarak ortaya çıkan ‘Dadaizm’, yaratıcı ve soyut sanatı canlandırma, yeniden hareketlendirme arayışı içindedir. Dadaizm; Geleneksel sanata karşı olan estetik durumları, rastlantısallık sonucu oluşan olayları, kuralların olmayışını savunan; ve var olan sanat, savaş, toplum, gelenek, din ve ahlaki değerleri reddeden ve bunları hafife alan bir akımdır.

Sanatta kullanılan geleneksel malzemenin dışında, hazır ürün nesnelerin kullanımı ilk defa o dönemde Marcel Duchamp ile estetik değer kazanmıştır. Yıkılan geleneksellik ile birlikte, plastik sanat dallarından biri olan Seramik Sanatı da bu durumdan etkilenmiş ve estetik değişiminde farklılıklar göstermiştir. Hazır nesnenin, seramik malzemeyle kullanılması sonucu ürünler farklı bir anlatım dili kazanarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma da, Dadaist yaklaşımları benimseyen günümüz seramik sanatçılarının bu düşünceleri nasıl ele aldıklarını inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Dadaizm, Seramik

DADAISM AND ITS INFLUENCES ON CERAMIC ART

Abstract

Throughout history, the art has been directed by life styles of the era. All the countries, which involved First World War, were affected by the conditions of the war and therefore, the art was evolved accordingly.

Dadaism, which was evolved as an unwarlike manner, was in quest for activating and arousing creative and abstract art. Dadaism proposed the styles that are against the traditional forms of aesthetic, and celebrated arbitrary and coincidental formulations. It not only rejected rules and norms of art, social life, war, traditions, religion and morals of the era but also teased them.

The usage of ready objects, which began to be appreciated as a new aesthetic value, was preferred first by Marcel Duchamp as an equivalence of a traditional media of the Art. Aesthetical evolution of collapsed rules and morals had shown its reflection on Ceramic Art. The usage of ready objects with traditional ceramic materials becomes a new language of expression in this era. This study investigates the expressions and interpretations of Dadaist ideas by contemporary ceramic artists.

Key Words: Dadaism, Ceramic

I. Giriş

Tarih boyunca, sanat dönemin yaşam biçimlerine göre şekillenmiş ve yön bulmuştur. I.Dünya Savaşı'nın (1914-1918) hemen öncesinde Avrupa ülkelerinde bulunan birçok sanatçı topluluğu, savaşın belirtileri ile

üretkenliklerinden vazgeçerek içlerine kapanmış ya da savaşın gelişini kabullenerek savaşa katılmak için kendilerini hazırlamışlardır. I.Dünya Savaşı sırasında, savaşın gerçekleştiği ülkelerin olduğu kadar tüm dünya bu durumdan etkilenmiş ve sanat anlayışında büyük bir değişim görülmüştür. Savaşın etkisinden kendini ayıran ve savaşa karşı bir tutum geliştiren çok az sanatçı olabilmıştır.

I.Dünya Savaşı öncesinde, savaşa karşı bir tutum göstergesi olarak o zamana kadar gerçekleşen sanat akımlarına ve bu akımlarda oluşturulan eserlere karşı durarak, burjuva toplumunun yaşam tarzını eleştiren bir görüş ortaya çıkmıştır. “Özellikle Marcel Duchamp ve Picabia, yaptıkları çalışmalar ile dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. 1915 yılında, Amerika Birleşik Devletlerine giden Duchamp ve Picabia bu anlayışı orada yaymaya başlamışlar” (Demirkol, C.V. 2008: 69-70) ve savaş ile meydana gelen ya da yok olan tüm tutumlara karşı gelmişlerdir. “I.Dünya Savaşı’nda tarafsız olan İsviçre, savaştan uzak durabilenlere bir sığınma yeri olmuş ve bazı sanatçılara da ev sahipliği yapmıştır.” (Ercan, 1997: 38-40) ‘Duchamp ve Picabia’nın Amerika’ya gidişinden kısa bir süre sonra, 1916 yılında Zürih de kurulan ‘Cabaret Voltaire’ isimli bir kabare-gece kulübü, savaş karşıtı olan; Hugo Ball, Emmy Hennings, Tristan Tzara, Marchel Janco, Hans Arp, Arthur Segal gibi isimlerin toplanma yeri haline gelmiştir” (Demirkol, C.V. 2008: 70-73). Bu sanatçılar bir araya gelerek, zaten o güne kadar var olan ahlak, din, siyasi gibi inançların akli başında sanatına karşı olarak hiçbir anlam ifade etmeyen ‘Dada’ sözcüğünü kullanarak ‘Dadaist’ sanat akımını Avrupa’da başlatmışlardır.

Dadaizm, geleneksel sanata karşı olan estetik durumları, rastlantısallık sonucu oluşan olayları, kuralların olmayışını savunan; ve var olan sanat, savaş, toplum, gelenek, din ve ahlaki değerleri reddeden ve bunları hafife alan bir akımdır. Dadaizm, yaratıcı ve soyut sanatı canlandırma, yeniden hareket kazandırma arayışı içindedir. Dadaistlere göre, Dada bir sanat akımı değil özellikle sanata karşı duran bir kavramdır. Çünkü Dadaistler estetik kaygı gütmeyen eserler ortaya koymaktadır.

Dadaizm savaş yıllarında, “Zürih de ve New York’ta birbirlerinden bağımsız bir şekilde yayılmaktaydı. Daha sonraları; Köln’de Hans Arp, Max Ernst ve J.Baargeld, Berlin’de R.Hülsebeck, G.Grosz, R.Hausmann,

Paris’de Louis Aragon, A.Breton, ve Soupault gibi sanatçılar, akımın yayılmasında önemli rol oynamışlardır” (Demirkol C.V. 2008: 70-73; Ercan, 1997: 43-90). Bu sanatçıların yapmak istedikleri sanat ile dalga geçmek değil, savaşa karşı durmayan ve savaş ile birlikte ortadan kaybolan sanata, sanatçıya ve burjuva kesime karşı gelmektir.

Bu sanat akımı ortaya çıkmadan önce “Marcel Duchamp, Paris’te başlayıp New York’ta devam ettiği ve geliştirdiği ‘Ready Made’ (hazır ürün kullanımı) tarzıyla, geleneksel sanata karşı anlayış ortaya koymuş ve zamanla bu hareketler Dadaizme kaynaklık ederek akım içerisinde yerini almıştır” (Ercan, 1997: 42-43). Duchamp, kavramsal iletişimi vurgulamış, farklı ihtiyaçlar için üretilen fabrika ürünlerini çeşitli malzemeler ile birleştirmiş ve asıl ürünün geleneksel gerçekliğini yıkmıştır.

Yıkılan geleneksellik ile birlikte, plastik sanat dallarından biri olan Seramik Sanatı da bu durumdan etkilenmiş ve estetik değişiminde farklılıklar göstermiştir. Hazır nesnelere, seramik malzemeyle kullanılması sonucu ürünler farklı bir anlatım dili kazanarak karşımıza çıkmıştır.

II. Sanatta Dadaizm Etkisinde Ready Made ve Marcel

Duchamp

Dadaizm, I.Dünya Savaşı’nın karmaşası içerisinde İsviçre’nin Zürih kentinde, savaş karşıtı bir grup sanatçı tarafından ortaya çıkmıştır. Dadaistler o güne kadar sanatta görülmemiş olan farklı bir anlayış sergilemişler, sanat karşıtı bir kavram üzerinde durmuşlardır. Dadaistler neredeyse sanatın tüm alanlarında, büyük eserler üzerinde değişiklik yapıyorlar, orijinal ürünün üzerine farklı malzemeler ile eklemelerde bulunuyorlar ya da ihtiyaçlar doğrultusunda üretilen hazır kullanım ürünlerini alıp çeşitli malzemeler ile birleştirip farklı bir ifade şeklinde sanat eseri olarak sunuyorlardı. Kullanım için üretilmiş olan fincan ve tabağın kürküyle kaplanması dikkat çeken örnekler arasındadır. Hazır malzemeyi farklı şekillerde kullanmaya en güzel örneklerden biri ise ‘Head of a Bull’ adlı çalışması ile Picasso olmuştur. Picasso “bu çalışmamı bir bisiklet gidonunu ve bisiklet selesini kullanarak” meydana getirmiştir

(http://www.alka.com.tr/alphtml/pablohtml/index_picasso.asp?page=icerik2).

Foto. 1: Meret Oppenheim, “Kürkle Kaplı Fincan ve Tabağı”, 1923
<http://www.surrealists.co.uk/oppenheim.php>,(Erişim tarihi:Mayıs 2012)

Sanatta kullanılan geleneksel malzemenin dışında, hazır ürün nesnelerin kullanımı ilk defa o dönemde Marcel Duchamp ile estetik değer kazandığı kabul edilmesine rağmen, Duchamp hazır nesnelere estetik kaygı ile yaklaşmaması gerektiğini savunmaktadır. *“Daha 1913’te bisiklet tekerleğini mutfak taburesine takmak ve onun dönüşünü seyretmek gibi eşsiz bir düşünceye kapılmıştım... (Batur, 1997: 322) diyen Duchamp aynı zamanda ready-made çalışmaları için “...aynı andaki tam bir zevklilik ya da zevksizlik yokluğuyla... aslında tam bir uyumsuzluk olgusuyla uygunluk içinde olan görsel bir kayıtsızlık üstünde temelleşti.”(Batur, 1997: 322) demektedir.*

Foto. 2: Marcel Duchamp, Bicycle Wheel, 1913
<httpwww.beatmuseum.orgduchampbicycle.html>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Duchamp'ın dadaist ve ready-made yaklaşımları kendinden sonra gelen pek çok sanat anlayışına öncülük edecektir. "...Kavramsal Sanat'la ilişkilendirilen çok sayıda sanatsal hareketin temel yönelimlerinden birini oluşturmuştur. Performanslar, Yoksul Sanat, Kavramsal Sanat, Fluxus, Oluşumlar ve Süreç Sanatı gibi avangard hareketler, sıradan nesnelere işlev ve statüsünü değiştirirken, sanatın tanımını geliştiren günümüz sanat uygulamalarında seri üretim nesnelere farklı mekan düzenlemelerinde, video ve performanslarda etkin bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Sıradan, gündelik bir nesnenin sanat nesnesi mertebesine yükseltilmesindeki provakatif tavır, ister istemez sanat nesnesinin ontolojik olarak radikal bir dönüşümünü kapsıyordu" (Sevim - Boz, 2011).

III. Seramik Sanatında Ready Made

Modern sanatın temel ilkesi haline gelen, klasik sanat anlayışına karşı duruş ve bunu yıkma çabası sanatın tüm alanlarında kendini göstermiştir. Plastik sanat dalları arasında yer alan Seramik Sanatı hazır ürün kullanımını kabul ederek dönemsel örnekler vermiştir. Seramik Sanatında sanatçılar, seramiğin işlevsellik ilkesini dışlayarak, klasik seramik ürünlerden ve seramik heykelden kurtulma çabası içindedirler.

Seramik sanatçıların bazıları, günlük yaşantının ihtiyaçları doğrultusunda üretilen ürünleri alıp, kendi işlevselliklerinden ayırarak eserlerinde kullanmışlardır. Hazır ürünlerin yardımı ile eserlerine farklı ve aynı zamanda hazır ürünlerin ifadelerine de uygun olabilecek anlatım dili oluşturmuşlardır.

Sanatta farklı malzemelerin kullanımı Pablo Picasso ile başlamıştır. Picasso, resimlerinin bazılarında gazete, kumaş, muşamba gibi çeşitli malzemeleri kullanarak resmi yaptığı zeminin üzerine ekleyip yer yer farklı alanlar oluşturmuştur. Pablo Picasso "Bambu Sandalyeli Ölü doğa isimli, Kübizm etkisinde yapmış olduğu eserinde, iskemle hasırı ve tabloyu çerçeveyen halat gibi farklı malzemeleri resmine dahil etmiştir" (http://www.alka.com.tr/alphtml/pablohtml/index_picasso.asp?page=icerik2&id=26&s=8). Aynı zamanda Picasso, kullanım eşyası olarak üretilmiş seramikleri tual gibi, yüzey malzemesi olarak kullanıp üzerlerine resimler yapmıştır.

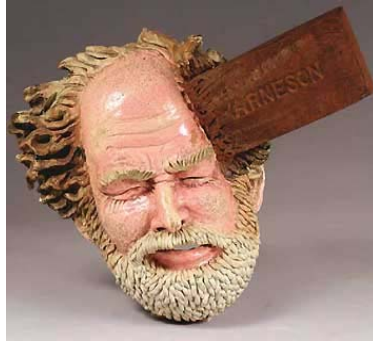
Fotoğraf 3: Pablo Picasso, Seramik Tabak
<httpkansehri.blogspot.com200707picasso.html>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Her ne kadar farklı ve hazır malzeme Picasso ile görülse de, Duchamp'ın Dadaizm etkisinde yapmış olduğu *Ready Made* eserler ile ilk defa bu kadar çok gündeme gelmiştir. Dumhamp'ın 'M. Rutt, 1917' imzalı Pisuar'ının ortaya çıkması ile beraber seramikte ürüne bakış tamamı ile değişmiştir. Burada hazır nesne sanat eserinin bir parçası değil birebir kendisi olmuştur.

Foto. 4: Marcel Duchamp, Fountain, 1917
<http://www.sfmoma.org/explore/collection/artwork>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Hazır nesne ve seramiğin bir arada kullanılmaya başlaması ile klasik seramik anlayışının dışında, farklı bir tarz görülmeye başlanmıştır. Seramik sanatında bu ifade biçimi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır; bunlardan ilki seramik eser yaparken farklı malzemeden yapılmış hazır ürünü esere dahil etmek, ikincisi hazır ürünlerin üzerine seramik parçalar ilave etmektir. “Seramik Sanatı içerisinde hazır ve bilinen nesnelere yeni bir anlayış getiren ilk isimlerden biri Robert Arneson olmuştur” (Alkan, 1999). Arneson sıradan bir nesnesin eserin konusuna dahil edilebileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Richard Shaw ise birebir nesnelere kopyalamanın yanı sıra farklı malzeme ile seramiği birleştirerek eserler oluşturmaktadır.

Fotoğraf 5: Robert Arneson, Brick Bang, 1976
<http://www.ceramicart.com.au/cap68.shtml>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Hazır nesne kullanımı ile seramik eserler ortaya koyma anlayışını benimseyen sanatçılar arasında Fred Bauer, Holly Hanessian, Paul Astbury, John Brickels ve Kathleen Holmes... gibi isimler hazır ürünleri kopya etmeden ya da değiştirmeden olduğu gibi seramik malzeme eklemeleriyle sergileyerek karşımıza çıkmıştır. Fred Bauer bozuk makina ve makina parçalarını kullanarak, seramik eklemeler ile yeni düzenlemeler oluşturmuştur.

Holly Hanessian çeşitli atık parçaları kullanarak yaptığı çalışmalarına anlatım dili kazandırmaktadır. Genellikle kâğıt ve kitap gibi yazılı parçaları tercih ettiği görülmektedir. Paul Astbury, bütün olarak ele aldığı hazır

ürünlerin üzerine seramik eklemeler yapan ilk sanatçılardan biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Foto. 6: Paul Astbury, Chair I, 1984 <httpwww.paulastbury.co.uk>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Amerikalı sanatçı John Brickels hurdaya bırakılmış otomobil ve motosiklet parçalarını seramik ile birleştirerek 'Claymobiles' isimli bir seri sunmuştur. Diğer bir amerikalı sanatçı Kathleen Holmes yaptığı çalışmalarında kağıt, kitap, zincir ve yine farklı ihtiyaçlar için üretilmiş el işi ürünleri (dantel, dokuma kumaş gibi) bir arada kullanmaktadır.

Fotoğraf 7: John Brickels, Rusty
<httpwww.brickels.comgallerycurrentrusty.html>(Erişim tarihi:Nisan2012)

Ready Made tarzını Avrupa ve Amerika da konu edinen yabancı sanatçıların yanı sıra Türkiye'de de bu tarzda çalışmalar yapan Seramik Sanatçıları bulunmaktadır. Seramik eserlerini kavramsal sanat anlayışında hazır malzemeler ile birleştirerek anlatım dili kazandırma çabası içinde olan

sanatçılar arasında Güngör Güner, Füsun Kavalc, Mutlu Başkaya, Yeşim Bayrak gibi isimler bulunmaktadır.

Seramik sanatçısı Güngör Güner yapmış olduğu bazı eserlerinde seramiğin yanına hazır poşet içerisinde su yerleştirerek seramiğin Őeffaf olmayan, sert ve net duruşuna karşılık suyun Őeffaflıėı ve bulunduğu alana göre Őekil değiştiren yapısıyla zıt kavramlara vurgu yapmaktadır. Sanatçı ayrıca, suyun önemine dikkat çekmek istemiştir. Yine çalışmalarında hazır nesnelere kullanan Füsun Kavalc, metal parçalar ve alüminyum tp ilaveleri ile eserlerini i ve dış meknlarda sergilemektedir.

Foto. 8: Güngör Güner, Enstalasyon

<http://www.gungorguner.com/works/install/187b.jpg> (Erişim tarihi: Nisan2012)

Foto. 9: Füsun Kavalc

<http://www.turkishculture.org/whoiswho/visual-arts/seramic-artist/fusun-kavalci-2546.htm> (Erişim tarihi: Nisan2012)

Akıl süzgeci isimli çalışmasında nesne üzerinden hareketle göndermeler yapan Mutlu Başkaya “...aklını bir türlü süzgeçten geçiremeyen birbirinin kopyası gibi var olan insanlar, insancıklar bu yapıtta, en yalın fakat en çarpıcı görünümleri ile sergilenmektedir” (Erinç, 2004). Çalışmalarında çeşitli nesnelere yoğun bir şekilde kullanan Yeşim Bayrak günlük kullanıma yönelik seri üretim ile yapılan ürünlerin, sunum ve sergileme şekillerini değiştirdiğimiz takdirde sanat nesnesine dönüşebileceğini vurgulamaktadır. Yakın geçmişte yapmış olduğu Dada yemek takımı ile seramikler çıldırmış olmalı diyerek ve dikkatleri üzerine çekmiştir.

Foto. 10: Yeşim Bayrak, Dada Dinnerware, 2009

http://www.artmajeur.com/?go=artworks/display_list_artworks&login=yesimbayrak&mini_gallery_id=1398199&artist_id=192664&image_id=5781169&disp_m=normal&serie=1&glang=tr (Erişim tarihi: Nisan2012)

IV. Sonuç

Dadaizmin Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Savaştan uzak durma çabası içinde olan sanatçıların sanatsal dışavurumudur. Savaştan tedirgin olan ve mutsuz sanatçıların ortaya çıkarmış olduğu Dada çılgınlığı, savaşa neden olan durumlara, var olan sanat, savaş, toplum, gelenek, din ve ahlaki değerler ile hesaplaşma olarak görülmektedir.

Dadaistlere göre; sanatın biçimi ve içeriği ne olursa olsun sanatçı yaptığı şeye inanmalı ve ürettiklerine sanat eseri demesi önemlidir. Burada ana hedef, anlamsız olanı anlamlandırmak, insanları uyandırmak ve başkaldırmaktır. Sanatın sunuş şekillerine sınır koymak yoktur ve bu anlayışla hazır ürün sanat içerisinde yerini alır. Hazır ürün kullanımı sanat içerisine girmesiyle birlikte sanat eserinde biricik olma olgusu ortadan

kalkar. Hazır ürünler ile oluşturulan sanat eserleri alıcıyı düşünmeye ve sorgulamaya yönlendirmektedir.

Sanata hazır ürün kullanımının girmesiyle seramik sanatı da bu durumdan etkilenir. Hazır ürünler seramik eserlerde alışıldığın dışında farklı bir düzenleme ile kendini göstermektedir. Hazır ürün, biçimi desteklemesinin yanı sıra içerik bakımından da eserde dikkat çekerek, anlatım dilini farklılaştırıp zenginleştirir. Eserin ifadesini güçlendiren hazır ürünler alıcıyı düşünmeye ve sorgulamaya yöneltmektedir.

Kaynakça

- Alkan Dilek, (1999), “Amerika’da Çağdaş Seramik Sanatı”, *Anadolu Sanat*, Sayı:10, Eskişehir.
- Antmen Ahu,(2008), *Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Demirkol C.Vedat, (2008), *Batı Sanatında Modernizm ve Postmodernizm*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Duchamp Marcel, (2003), “Marcel Duchamp ve Ready-Made”, *Modernizmin Serüveni*, Hazırlayan: Enis Batur, YKY, İstanbul.
- Erinç M.Sıtkı, (2004), *Karaca Sanat Galerisi, Mutlu Başkaya Sergi Kataloğu*, Ankara.
- Ercan Müfit, (1997), “Dada ve Günümüz Etkileri”, *Yüksek Lisan Tezi, Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir.
- Ersoy Ayla, (2004), *500 Türk Sanatçısı*, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul.
- Hofmann Irene E., (2001), *Documents of Dada and Surrealism: Dada and Surrealist Journals in the Mary Reynolds Collection*, (Ryerson and Burnham Libraries, The Art Institute of Chicago-elektronik kaynak, pdf)
- İnce Özdemir, (1975), “Dada Sanatının Amacı ve Serüveni”, *Milliyet Sanat*, Sayı:161/5, İstanbul.
- Kaplanoğlu Lütfü, (2008), “Özne Nesne İlişkisi Bağlamında Kübizm, Fütürizm ve Dada” *Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi*, Erzurum.
- Lynton Norbert, (2004), *Modern Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özsezgin Kaya, (1975), “Plastik Sanatlarda Dada Akımı”, *Milliyet Sanat*, Sayı:161/5, İstanbul.
- Öztürk A.Ceylan, (2011), “1960 Sonrası Heykelin Sunumu ve Sergileme Tasarımları” *Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir.
- Cemalettin Sevim ve Gamze Boz, (2011), “Hazır Nesnelerin ve Teknolojinin Sanatta Kullanımı ve Seramik Sanatına Yansıması”, *Sanat & Tasarım, cilt:1, Sayı:1, Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir.
- Tunalı İsmail, (1983), *Felsefenin Işığında Modern Resim*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İpek Aksüğür Duben, Deniz Şengel,(1991) *Çağdaş Düşünce ve Sanat*, Plastik Sanatlar Derneği Yayın Dizisi 1 (2.Baskı), İstanbul.